

Suffiksikielen omaksumisesta äidinkielenä¹

Jorma Toivainen (Tukholma)

Lingvistit arvioivat, että »kieliopin rungon ja keskeisen sanaston lapsi pystyy omaksumaan vähävirikkeisessäkin ympäristössä» (Terho Itkonen 1977: 14). Opettamatta ja nopeasti ensimmäisten elinvuosiensa aikana ihminen siis saa hallintaansa mutkikkaan, abstraktin järjestelmän, joka ääntö- ja kuuloelimiä kautta mahdollistaa monimuotoisen viestinnän ympäristön kanssa.

Monet tutkijat (McNeill 1966, Fodor 1966, Chomsky 1969, Bever 1970, Brown 1973, Slobin 1973, Clark 1977) olettavat jopa synnynnäisiä esivalmiuksia, koska lapsen kielenomaksuntaneuvot tuntuvat kovin kehittyneiltä. Lapsen kielelliset tuotokset asettuvat käytännössä kuitenkin aika tiukkoihin rajoihin etenkin kolmesta seuraavasta syystä.

1) Lapsen äännöksissä ilmeisesti jo jollakseen alkaen heijastuvat opittavan kielen piirteet ja ainekset (Oller ym. 1976; tarkemmin esityksessäni 1976). Lapsen ulottuvissa on silti vain suhteellisen pieni määrä kyseisen kielen sinänsä rajallisista keinovaroista.

2) Lapsella ovat aluksi luontaan suppeita sekä viestimistarve että viestintäkyky. Viestintäkyky ilmenee paitsi verbaalisena kielenä myös jo sitä ennen ele- ja ilme-

kielenä, joka jatkuvasti säästää lapsen kommunikaatiota (ja josta Söderbergh 1979 käyttää ruotsin termiä kroppsspråk). Lingvistinen tutkimus on kyllä yleensä rajoittunut viestinnän yhden keskeisalueen, kieli-kyvyn reaalistumien eli puhunnosten selvittelyyn.

3) Kielelliset ilmaukset voivat olla mutkikkaita, kahdellakin tapaa: kognitiivisesti, esim. essiivi roolia ilmaisevana taivutus-sijana, ja lingvistisesti, esim. monen suffiksin kombinaatiot.

Slobinin mukaan synnynnäisiin kielenomaksuntaneuvoihin kuuluu, että suffiksi- ja postpositioasuiset ilmaukset omaksutaan varhemmin kuin prefiksit ja prepositiot. Tämä jälkimmäisten etusijaisuus on suorastaan universaali, kaikkia kieliä koskeva piirre. Onpa pyritty todistelemaan, että Slobinin universaali ulottuisi myös tietoiseen opetukseen: englantia jo omaksuneet lapset oppivat helpommin suffikseja kuin prefiksejä. Tätä osoittava tuore koetulos on ilmestynyt äskettäin Yhdysvalloissa. Stan A. Kuczaj käyttää tutkimuksessa suunnitellen sitä menetelmää, joka on meille tuttu Isto Ruoppilan suomen morfologian opetustesteistä. Jyväskylässä on kuitenkin ollut kyse parhaillaan omaksuttavien äidinkielen aineiden ja periaatteiden vahvistamisesta.

Sen sijaan amerikkalaisissa kokeissa pikukulapset pantiin opettamaan nukelleen testaajan (nuken muka) puhumaa poikkeavaa englantia, jossa eräät affiksit olivat

¹ Väittelynalkajaiselämä Helsingin yliopistossa 25. lokakuuta 1980.

merkitseviä lisää. Nämä ainekset vuoroin prefikseinä, vuoroin suffikseina ilmaisivat verbiin liittyneinä mennyttä tai tulevaa aikaa (yli 4 vuoden ikäisille) sekä nominiin liittyneinä isoutta tai punaisuutta (yli 3 vuoden ikäisille). Slobinin hypoteesi näytti saavan kokeista tukea, vaikka lasten äidinkielen heijastusvaikutus uusien elementtien asettumiseen oli aivan ilmeinen.

Kun Kuczaj mainitussa tilanteessa toistatti lauseita yli 3 vuoden ikäisillä koehenkilöillään ja yksityisiä sanoja keskimäärin 2.2:n ikäisten ryhmällä, kävi ilmi, että oudot suffiksit toteutuivat korrektesti todennäköisemmin kuin prefiksit ja vaihdoksetkin johtivat ensisijaisesti suffikseihin päin.

Tällaiset opetuskokeet eivät taida todistaa Slobinin universaalia enempiä oikeaksi kuin vääräksikään. Ensikielen omaksunta on ilmeisesti erilainen prosessi kuin toisen kielen tai uuden tyylilajin oppiminen. Niinpä mainituilla amerikkalaislapsilla oli äidinkieli tukenaan ja analogiamallinaan. Lisäksi tutkimuksen ulkopuolelle jäi kysymys, onko affiksien oppiminen sentään eri asia kuin irrallisten elementtien, esim. englannille perin tärkeiden prepositioiden oppiminen. Lapsille puhuttavasta kielestä pitäisi niin ikään todeta, ilmaistaanko kyseisenlaiset semanttiset piirteet yleensäkin juuri suffikseilla.

Lapsenkielentutkimus on niitä harvoja tieteenaloja, joilla ei vielä ole tarpeeksi havainnoitu ja rekisteröity kultivoimaton luontoa. Normaalit, naturalistiset tilanteet ovat kyllä nykytekniikalla yhä paremmin tavoitettavissa (K. Toivainen 1978). Saatavissa olevien seuruututkimusten perusteella (Itkonen 1977, J. Toivainen 1980) voinee jo pohtia, miksi jälkiainekset ovat helpompia. Tämä on suomen kieliopin osalta tärkeä kysymys. Koska puheemme taustalla oleva tiedostamaton järjestelmä operoi juuri suffikseilla ja postpositioilla, on odotuksenmukaista, että suomen taivutusainekset opitaan suhteellisen varhain.

Miksi sitten prepositiot eivät ilmaannu yksivuotiaille? Lapsi käyttää ensi-ilmauksissaan vain yhtä sanaa, ja kaksisanalauseiden viljely merkitsee kehittymistä. Nämä

sanat viittaavat järkiään selviin konkreetteihin seikkoihin. Esim. Brownin luokittelmissa 13 ensimmäisessä kaksisanakombinaatiossa ei esiinny prepositioita. Prepositioiden funktio onkin aivan abstrakti, eikä tämä suhdeseana voi esiintyä yksin.

Kun kieltä ei lapselle opeteta, tämä joutuu sen omaksumaan havaintojensa varassa kuulonsa ja näkönsä avulla. Kun ympäristö alkaa hahmottua ja jäsenyä, samalla myös tajuntaan tuleva puheen virta alkaa hahmottua sanoiksi, jotka sitoutuvat määrättilanteisiin ja eriytyvät toisistaan. Kieltä ympäröi aina konteksti.

Ilmeisesti varsin varhain lapsi rupeaa havaitsemaan tajuamansa sanan lopusta vaihteluita ja kytkemään ne tarkoitemaailman ilmiöihin. Nämä ovat kytköksissä kantasanan tarkoitteeseen kuten affiksit vartaloon. Vaikka ilmiömaailman vaihtelu on suurta, moninaisuuden määräosia sitovat tietyt tuntomerkit, joille sitten kielestä alkavat erottua vastineiksi äännerypäät, vartavastiset allomorfit. Näiden tuomat merkitykset ovat aluksi sidoksissa vartalo-sanaansa ja kohta useaankin, niin että mahdollistuu suffiksien abstrahoituminen morfeemeiksi, jotka voivat liittyä yhä uusiin sanoihin.

Omaksunta palaa monta kertaa sana-kohtaiseksi memoroinniksi, koska paitsi affiksien allomorfit myös taivutettavan sanan vartalot vaihtelevat morfofonologisesti sanan rakenteen mukaan. Lapsen erilaiset analogiset ratkaisukokeet todistavat — aikuiskielen kannalta virheellisinäkin — kielikyvyn kehittyneisyyttä. Tämä yksilöllinen variaatio muutamien kuukausien aikana on tietysti moninaisempaa ja epäsäännöllisempää kuin esim. suomen murteiden paikallinen vaihtelu edes sukupolvien välillä.

Näin luonnosteltu omaksuntakaavio ei edellytä myötäsyyntäistä peruskielioppia, ainoastaan yleistä aistihavaintojen hahmotus- ja jäsentelykykyä sekä muistia, joka mahdollistaa omaksunnan. Silti kaikkea synnynnäisyyttä ei tarvitse kieltää (Snow 1979: 363—369). Lapsen uudisluomatkin, ennen kuulemattomat ilmaukset, voidaan selittää kielenomaksujan strategioiden avul-

la. Kuten Terho Itkonen on esittänyt, pikkulapsi käyttää kuulemiaan, muistinvaraisesti hallitsemiaan ilmauksia ja sen ohessa kokeilee alkeellisen kielioppinsa soveltamista uusiin yhteyksiin. Tukena hänellä on aina konteksti, kaikki esiintymäyhteydet, jotka suhteuttavat suffiksikin todellisuuteen.

KIRJALLISUUS

- BEVER, T. G. 1970: The cognitive basis for linguistic structures. — J. R. Hayes (ed.), *Cognition and the development of language*. New York, Wiley.
- BROWN, ROGER 1973: *A first language: the early stages*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- CHOMSKY, C. S. 1969: The acquisition of syntax in children from 5 to 10. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- CLARK, E. V. 1977: First language acquisition. — J. Morton and J. C. Marshall (eds.), *Psycholinguistics Series*, vol. 1. London, Elek Science.
- FODOR, J. A. 1966: How to learn to talk: some simple ways. — F. Smith and G. A. Miller (eds.), *The genesis of language*. Cambridge, Mass., MIT Press.
- ITKONEN, TERHO 1977: Lapsen kielenoppiminen. — *Opuscula instituti linguae Fennicae* 58. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KUCZAJ, STAN A. 1979: Evidence for language learning strategy: on the relative ease of acquisition of prefixes and suffixes. — *Child Development* 50 s. 1—13.
- MCNEILL, DAVID 1966: The creation of language by children. — J. Lyons and R. J. Wales (eds.), *Psycholinguistics Papers*. Edinburgh, Edinburgh University Press.
- OLLER ym. 1976: D. K. Oller, L. A. Wieman, W. J. Doyle and C. Ross, Infant babbling and speech. — *Journal of Child Language* 3.
- RUOPPILA, ISTO 1969: Suomen kielen verbien aikamuotoja ja persoonapäätteitä koskevien säännönmukaisuuksien kehitys 4—6-vuotiailla lapsilla. Reports from the department of psychology 87, Jyväskylän yliopisto.
- SLOBIN, DAN I. 1973: Cognitive prerequisites for the development of grammar. — Charles A. Ferguson and Dan I. Slobin (eds.), *Studies of child language development*. New York, Holt, Rinehart & Winston.
- SNOW, CATHERINE E. 1979: Conversations with children. — Paul Fletcher and Michael Garman (eds.), *Language acquisition: studies in first language development*. Cambridge, Cambridge University Press.
- SÖDERBERGH, RAGNHILD 1979: *Barnets tidiga språkutveckling*. Lund, Liber-Lätromedel.
- TOIVAINEN, JORMA 1976: Aikuisten vaikutus lasten kieleen. — *Kaltio* (Oulu) s. 73—75.
- 1980: *Inflectional affixes used by Finnish-speaking children aged 1—3 years*. SKS:n toimituksia 359. Helsinki.
- TOIVAINEN, KIRSTI 1978: Lapsenkielentutkimusta Oulussa. — *Lastentarha* 10—11 (Helsinki) s. 20—21.